

І. В. Отроценко

РЕСПУБЛІКА КАЗАХСТАН: ОСНОВНІ НАПРЯМИ СТРАТЕГІЧНОГО ПАРТНЕРСТВА

Стратегічне партнерство як термін міждержавних відносин припускає наявність низки умов. Насамперед, це повинні бути принципово важливі для країн-партнерів стратегічні цілі, досягнення яких у рамках звичайного співробітництва неможливо і здійснення лише шляхом виведення відносин на більш високий, якісніший рівень партнерства. Це мають бути дуже значимі показники співробітництва у ключових сферах – економічній, енергетичній, політичній, військовій. На відміну від союзницьких відносин, стратегічне партнерство не передбачає жорсткої системи зобов'язань політичного, економічного, гуманітарного або безпекового характеру [Парахонський, Яворська].

Головними стратегічними партнерами Казахстану виступають Росія, Китай, США, Європейський союз. Коло держав, які Казахстан трактує як своїх стратегічних партнерів, охоплює понад 15 країн. Загалом же, на думку президента Казахстану Н. Назарбаєва, відкритий зовнішньополітичний курс Казахстану сприяв тому, що республіка має у світі лише союзників і стратегічних партнерів. Казахстанські дипломати підкреслюють, що за формулюванням “стратегічне партнерство” стоять не нюанси дипломатичної термінології, а особливий статус співробітництва, для досягнення якого необхідні регулярні зустрічі глав двох держав, взаєморозуміння та підтримка на міжнародній арені, а також висока динаміка двостороннього співробітництва на різних напрямках; стратегічне партнерство сприяє реалізації довгострокових інтересів РК, сприяючи інтеграції країни у глобальну систему політичних й економічних відносин і росту добробуту нації [Икрам Адырбеков... 2012; Выступление Министра... 2008, 19]. Основними напрямками стратегічного партнерства Казахстану є такі: інтеграційний вектор на пострадянському просторі; східний вектор; європейський вектор; американський вектор; південний вектор [Т. Калиев... 2011].

Інтеграційний вектор на пострадянському просторі

Росія та країни СНД залишаються одним із головних напрямків зовнішньополітичної діяльності Казахстану, оскільки єдиний соціально-економічний комплекс, етнодемографічна структура, культурно-інформаційний, освітній, науковий простір, що склалися впродовж десятиліть у період Радянського Союзу, справляють визначальний вплив на все внутрішнє життя Казахстану [Кушкumbaев 2009, 19]. Зокрема, Казахстан і Росія, завдяки численним економічним, політичним, етнічним, мовним, демографічним, конфесіональним, географічним причинам, є надзвичайно “взаємопов’язаними” державами. І Акорда, і Кремль характеризують свої відносини як стратегічне партнерство, що базується на взаємній довірі, дотриманні національних інтересів обох країн, стабільності та безпеці на регіональному і міжнародному рівнях, економічній взаємодії та політичному діалозі. У всіх цих сферах Казахстан і Росія мають схожі або близькі позиції. Обидві країни солідарні й у стратегічному баченні майбутнього, оскільки за ключовими аспектами положення Стратегії розвитку Казахстану до 2030 р. і російської Стратегії розвитку до 2020 р. перетинаються, вектори та динаміка триваючих політичних і економічних реформ багато в чому збігаються. За словами експертів, інтереси обох держав, особливо в економічному плані, можуть не збігатися, але вони розв’язувані шляхом конструктивного діалогу, з урахуванням взаємних інтересів. На сучасному етапі наявні прагматична взаємодія Казахстану і Росії в паливно-енергетичному комплексі, транспортній і космічній сферах, розширення торгово-економічних зв’язків, у тому числі у прикордонних районах, і в цілому зміцнення стратегічного партнерства на основі широких інтеграційних процесів.

На думку казахстанських дипломатів, “...відносини стратегічного партнерства з Росією, це, зрештою, не злочин, а об’єктивна необхідність. Ці реалії добре розуміють ті ж Сполучені Штати Америки. Іншої політики щодо Росії ми не маємо права проводити, оскільки нас поєднує найдовший у світі сухопутний кордон. Крім того, є присутнім демографічний фактор, а також спільне гуманітарне і культурне тло” [Інтерв’ю Міністра... 2006, 171]. У своєму виступі навесні 2011 р. міністр закордонних справ

РК Є. Казиханов зазначив, що розвиток союзницьких відносин із РФ на основі широких процесів економічної інтеграції залишається найважливішим напрямком зовнішньої політики РК. Головні питання взаємодії лежать сьогодні в площині розширення торгово-економічного співробітництва і розвитку регіональної інтеграції в рамках ЄВРАЗЕС, СЕП і ОДКБ. ТанDEM Казахстану і Росії є міцним чинником стабільності та розвитку на величезному Євразійському просторі [Выступление Министра... 2011, 22].

На думку представників казахстанської наукової еліти, за жодних несподіваних метаморфоз у царині міжнародних відносин Казахстан не буде брати під сумнів необхідність і важливість стратегічного діалогу з Російською Федерацією. Росія посідала і надалі посідатиме пріоритетне місце у зовнішній політиці суверенного Казахстану. Разом із тим, стратегічне партнерство не означає повної тотожності інтересів. Тому не можна вимагати від Казахстану, щоб він порвав із багатовекторністю і зробив так званий “остаточний геополітичний вибір”. На міжнародній науковій конференції “Казахстансько-російські відносини: стан і перспективи”, яка відбулася в Алматі 22 вересня 2008 р., фактично відразу після завершення російсько-грузинської війни, у час, коли градус політичних пристрастей був дуже високим, М. Шайхутдінов, директор Інституту світової економіки і політики при Фонді Першого Президента РК, сказав: «На наш погляд, держави, що відповідально поведуться (а Росію ми відносимо до таких), не повинні діяти за принципом “хто не з нами, той проти нас”. Чому, наприклад, Казахстан повинен відмовлятися від стратегічного партнерства з Європейським Союзом і дезавувувати програму “Шлях у Європу”? Або чому Казахстан повинен слідом за Росією відмовлятися від планової і цілком конструктивної взаємодії з Північноатлантичним альянсом? Ситуація швидко змінюється. Сьогодні ми згорнемо співробітництво, а завтра Москва і Брюссель знову налагодять стосунки, що похитнулися, й Астана опиниться перед необхідністю заново вибудовувати свої відносини із Заходом... Казахстан не збирається бути заручником тих або інших конфліктів... Астана не раз офіційно заявляла, що буде послідовно дотримуватися раніше взятих на себе міжнародних зобов'язань, спокійно й ґрунтовно розбудовувати партнерські

відносини з усіма країнами і регіонами світу, у тому числі з ОБСЄ, Європейським Союзом, США і НАТО, без жодного збитку для казахстансько-російських відносин» [Шайхутдинов 2009, 31].

Натяки на стратегічне партнерство спостерігалися під час візиту О. Лукашенка до Казахстану у травні 2011 р. У спільній заяві глав обох держав, яку вони підписали за підсумками переговорів у Астані, зазначається: “Близькість позицій щодо актуальних питань двосторонньої і міжнародної повісток дня, а також досягнуті домовленості підкреслюють поступальний розвиток стратегічного білорусько-казахстанського партнерства” [Қазақстан Республикасы... 2011, 29]. Сторони також констатували, що договір про дружбу і співробітництво між Білоруссю та Казахстаном є основою для послідовного розширення міждержавних відносин, заснованих на традиціях міцної дружби між народами двох країн і взаємовигідного співробітництва. За словами Н. Назарбаєва, Білорусь для Казахстану є дуже важливим партнером, особливо у рамках Митного союзу і Єдиного економічного простору, що формується, а також в ОДКБ та інших міжнародних організацій. Президенти домовилися про підтримку на міжнародній арені. Серед пріоритетних напрямів співробітництва значився “розвиток енергетичного діалогу між Білоруссю і Казахстаном, поступальне наповнення його практичним змістом, включаючи підготовку до підписання двосторонньої міждержавної угоди про торгово-економічне співробітництво в області поставок нафти і нафтопродуктів у Білорусь із урахуванням міжнародних зобов’язань обох держав” [Қазақстан Республикасы... 2011, 31–32]. Наголошувалося, що стратегічне партнерство двох країн взаємовигідне, довгочасне і засноване на взаємоповазі інтересів сторін.

Як стратегічне партнерство характеризує Казахстан свої відносини із сусідами в Центральній Азії: Узбекистаном, Киргизстаном, Таджикистаном і Туркменістаном. Для РК абсолютним пріоритетом залишається зміцнення всебічних зв’язків із сусідами по регіону. Одним із ключових завдань є посилення темпів регіональної інтеграції в рамках реалізації ініціативи Н. Назарбаєва зі створення Союзу центральноазіатських держав [Выступление Министра... 2011а, 22]. На нашу думку, однією із причин,

чому центральноазіатські країни позиціонуються як стратегічні партнери, є безпековий фактор, оскільки казахстанські дипломати часто наголошують на тому, що за роки незалежності Казахстан сформував пояс “партнерства, добросусідства” по всьому периметру своїх кордонів. Одну частину цього периметру становлять Узбекистан, Киргизстан і Туркменістан, другу – два інших стратегічних партнери – РФ і КНР. Ще однією причиною такого позиціонування може бути енергетичний фактор. Так, восени 2007 року міністр закордонних справ РК М. Тажін у своєму виступі сказав: “Інтереси багатовекторної енергетичної і трубопровідної політики Казахстану визначають напрями співробітництва з нашими ключовими партнерами – Росією, Китаєм, США, країнами ЄС і сусідами по Центральній Азії” [Выступление Министра... 2007, 95].

Ще одним прикладом стратегічного партнерства, яке базується на “багатовекторній енергетичній і трубопровідній політиці Казахстану”, є відносини РК з Азербайджаном. Казахстансько-азербайджанські відносини розвиваються відповідно до Договору про стратегічне партнерство та союзницькі відносини, підписаного за підсумками офіційного візиту Президента Казахстану в Баку у травні 2005 р. Особлива увага надається стратегічному партнерству в енергетичній, нафтогазовій і транспортній сферах. 16 червня 2006 року був підписаний Договір між урядами АР і РК по сприянню і підтримці транспортування нафти з Казахстану через Каспійське море і територію Азербайджану за допомогою системи Баку – Тбілісі – Джейхан на міжнародні ринки. Казахстан розглядає Азербайджан в якості братньої держави у кавказькому регіоні, перспективного партнера у реалізації проектів в енергетичній сфері, у галузі транспорту та комунікацій, а також у питаннях співробітництва і забезпечення безпеки на Каспійському морі та протидії новим викликам. Перед двома державами відкриваються широкі перспективи у сфері транзиту енергоносіїв, зерна, інших товарів через терени обох країн із використанням наявних нафтопроводів і споруджуваних залізничних ліній, автомобільних трас і морських портів. Присутнє також визначення Казахстану та Азербайджану як двох країн, що найбільш динамічно розвиваються на пострадянському просторі.

Американський вектор

Сьогодні взаємини зі США є одним із найважливіших пріоритетів зовнішньої політики Казахстану. І Астана, і Вашингтон характеризують їх як відносини стратегічного партнерства, що ґрунтується на взаємній довірі, дотриманні національних інтересів обох країн, стабільності та безпеці на регіональному та міжнародному рівнях, економічній взаємодії та демократичному діалозі [Ексклюзивное интервью... 2012, 52]. Найважливішим документом для розвитку двостороннього співробітництва є “Хартія про демократичне партнерство між Республікою Казахстан і Сполученими Штатами Америки”. За підсумками офіційного візиту Н. Назарбаєва до Вашингтона у 1997 році були підписані Угода з експлуатації прикаспійських нафтогазових родовищ, Програма дій з економічного партнерства між Республікою Казахстан і Сполученими Штатами Америки, а також низка інших важливих документів. У ході візиту Б. Клінтон проголосив Казахстан “стратегічним партнером США в Центральній Азії” [Дипломатия жаршысы 2006, № 3 (9), 155]. З того часу стратегічне партнерство між двома країнами констатувалося під час усіх наступних двосторонніх зустрічей. Наприкінці січня – початку лютого 2012 р., під час офіційного візиту міністра закордонних справ РК Є. Казиханова до США у ході зустрічі з Держсекретарем США Х. Клінтон було прийнято рішення про створення Казахстансько-американської комісії зі стратегічного партнерства (КСП). 9–11 квітня 2012 р. у Вашингтоні відбулося її перше засідання. У рамках КСП стали активно розвиватися стратегічні діалоги з енергетики, торгівлі та інвестицій. Особливістю першого засідання КСП став акцент на таких напрямках стратегічного партнерства, як наука і технології, економіка і бізнес, по яких були проведені окремі засідання. Сторони домовилися підсилити взаємодію у сфері інформаційних технологій, біотехнологій, енергозбереження на основі інноваційних проектів і комерціалізації наукових досягнень.

Важливими елементами стратегічного партнерства між Республікою Казахстан і Сполученими Штатами Америки є співробітництво у сферах нерозповсюдження ядерної зброї, оборони та безпеки, торговельно-економічне співробітництво, енергетичне

партнерство [Иватова 2006]. Підкреслюється, що обидві країни розділяють основні цінності і принципи свободи та рівних можливостей, миру та співробітництва, діалогу та розуміння. Казахстан підтримує низку міжнародних ініціатив США, включаючи концепцію “Нового Шовкового шляху”. Одним із найважливіших напрямків є військове співробітництво: тісна взаємодія між збройними силами двох країн, участь у спільних навчаннях військовослужбовців Казахстану та США, зусилля для стабілізації ситуації в Афганістані. Відзначається потенціал Казахстану у просуванні інтеграційних процесів у регіоні, які, на думку США, можуть зіграти ключову роль у відновленні економіки Афганістану і розвитку всього регіону в цілому. У цьому контексті з 2011 р. обидві сторони обговорюють шляхи реалізації американської ініціативи “Новий Шовковий шлях” із прицілом на стимулювання торгово-економічної інтеграції між країнами регіону з підключенням Афганістану. Отже, співробітництво у сфері регіональної безпеки і сталого розвитку в Центральній Азії протягом багатьох років залишається ключовим елементом стратегічного партнерства між РК і США. У своєму виступі наприкінці 2011 р. міністр закордонних справ РК Є. Казиханов зазначив: “Стратегічне партнерство зі США необхідно вивести на якісно новий рівень. Ми очікуємо від США більшої участі в диверсифікованості казахстанської економіки – нам потрібні американські інвестиції та технології. Ми повинні активно сприяти міжнародним зусиллям по стабілізації і реконструкції Афганістану” [Выступление Министра... 2011а, 41].

Привертає увагу, що найбільш послідовно визначення стратегічного партнерства казахстанською дипломатією застосовується для характеристики саме казахстансько-американських стосунків. Стратегічне партнерство між РК і США має свої характерні риси: так, тут щільна співпраця навколо низки міжнародних ініціатив США та у сфері оборони і безпеки виглядає вагомішою за торговельно-економічне співробітництво (хоча США залишаються для Казахстану одним із провідних інвесторів) та енергетичне партнерство. Якщо ЄС оголосив Казахстан своїм “стратегічним партнером у регіоні” з урахуванням насамперед енергетичного фактору, то відповідний вибір США був скерований, схоже, міркуваннями регіональної безпеки. На нашу думку, зацікавлення, з

яким сприйняло керівництво Казахстану нову регіональну політику США (“Новий Шовковий шлях”), суттєво посприяло переведенню щорічних казахстансько-американських політичних консультацій на рівень КСП.

Європейський вектор

Одним із пріоритетних напрямків зовнішньої політики для Казахстану є стратегічне партнерство з ЄС. Євросоюз – провідний торговельний та інвестиційний партнер Казахстану. Сьогодні на частку ЄС припадає 50 % казахстанського зовнішньоторговельного обігу і третина залучених інвестицій. Зовнішньоторговельний обіг Казахстану з Євросоюзом лише в першому півріччі 2011 р. склав 25,4 млрд. дол. США (для порівняння, за перше півріччя 2010 р. – 18,6 млрд.). За період з 1993 по 2010 рр. валовий приток прямих інвестицій із країн ЄС в економіку Казахстану склав понад 52 млрд. дол. США, у тому числі за 2010 р. – понад 10 млрд. Основні країни-інвестори – Великобританія, Італія, Франція, Німеччина. У свою чергу, Казахстан інвестував у економіку країн ЄС понад 10 млрд. дол. США. Важливе стратегічне питання співробітництва Казахстану з Євросоюзом, як і з Росією та Китаєм – це енергетичний фактор. Казахстан є третім (після Росії й Норвегії) найбільшим постачальником енергоносіїв у ЄС з-поміж країн, що не входять до складу ОПЕК. Наразі Казахстан дійсно щорічно забезпечує до 20 % усього імпорту газу й нафти, що поставляється у країни ЄС. За даними Агентства РК по статистиці, частка по деяких країнах Європи сягає досить значного рівня: Італія – 74 %, Великобританія – 11 % і Німеччина – 10 % [Мовкебаева 2011, 213]. Стратегічне енергетичне партнерство планується розширяти у таких галузях, як енергетична ефективність, поновлювані джерела енергії, технології чистого вугілля й уловлювання CO₂, питання зберігання і подальший розвиток енергетичної інфраструктури [Жустен 2010, 76]. ЄС також підтримує зусилля Казахстану у сфері економічної диверсифікованості, надаючи економічні ноу-хау й досвід, а також сприяючи підготовці до вступу країни в СОТ. Ключовою областю співробітництва в гуманітарній сфері є освіта. У очах казахстанської еліти високорозвинені країни Європи є джерелом прогресивного досвіду класичного розвитку ринкового устрою життя, інвесту-

вання іноземного капіталу, надійного, взаємовигідного партнерства в торгівлі [Калиева 2010, 103].

У 1999 році набула чинності Угода про партнерство та співробітництво між Європейським Союзом і Республікою Казахстан. Пізніше була підписана низка інших угод у сферах взаємного інтересу, у тому числі у сферах енергетики, транспорту та ядерного співробітництва. У 2005 р. ЄС оголосив Казахстан своїм “стратегічним партнером у регіоні” з урахуванням важливої ролі Астани у вирішенні питань глобальної енергетичної безпеки. У 2007 р. міністр закордонних справ РК М. Тажін стверджував, що Казахстан і Європейський Союз розглядають один одного як стабільних і передбачуваних партнерів у політичній, економічній та інших областях. Поліфункціональність, висока інтенсивність взаємин, постійно підтримуваний високий рівень контактів, а також орієнтований на майбутнє характер досягнутих домовленостей говорять про вихід казахстансько-європейського партнерства на стратегічний рівень [Дипломатия жаршысы, 2008, № 1 (15), 21]. Міністр визнавав, що економічна сфера є визначальною у взаєминах РК та ЄС, і що багато в чому еволюція казахстансько-європейського економічного співробітництва визначається взаємними інтересами в нафтогазовому секторі. Тому одним із головних стратегічних завдань є зміцнення енергетичного діалогу, до якого залучаються й інші країни Центральної Азії. У першу чергу, йдеться про забезпечення енергетичної безпеки, як у регіональному, так і глобальному масштабі.

29 серпня 2008 року Указом Президента РК була затверджена розроблена МЗС Державна програма “Шлях у Європу” на 2009–2011 роки, яка визначала амбіційну програму реформ для наближення Казахстану до європейських і міжнародних стандартів у багатьох сферах, залучення європейських передових технологій і досвіду управління. Метою цієї програми був вихід на рівень стратегічного партнерства із провідними європейськими країнами у політичній, економічній і гуманітарній сферах. Для досягнення зазначеної мети передбачалося вирішення таких завдань:

1) розвиток і поглиблення співробітництва Республіки Казахстан із державами Європи у таких напрямках:

- технологічний;
- енергетичний;
- у сфері транспорту;

- у галузі технічного регулювання й метрології;
  - торгово-економічний;
  - у розвитку малого та середнього бізнесу;
  - у сфері якості життя;
  - у гуманітарному вимірі;
- 2) удосконалювання казахстанської інституціонально-правової бази з використанням позитивного європейського досвіду;
- 3) створення умов для головування Республіки Казахстан в ОБСЄ у 2010 році [Казахстан в ОБСЄ 2010].

27 червня 2011 року розпочалися переговори щодо майбутньої Угоди про розширене партнерство і співробітництво між Республікою Казахстан і Європейським Союзом – новою базовою угоди, яка охопить увесь спектр багатопланового співробітництва на довгострокову перспективу.

На думку казахстанських дипломатів, завдяки програмі “Шлях у Європу” досягнуто високий рівень діалогу із провідними країнами Європи, підписані договори про стратегічне партнерство із Францією, Іспанією, Італією й Туреччиною. З Німеччиною підписана міжурядова Програма дій у рамках партнерства в ім’я майбутнього (2009 рік). Обговорюється укладання Договору про стратегічне партнерство між Німеччиною та Казахстаном. 8 лютого 2012 р. була підписана Угода між урядом РК і урядом ФРН про партнерство в сировинній, промисловій і технологічній сферах. Німеччина впевнено посідає місце серед провідних торговельних партнерів Казахстану. Казахстан входить у трійку провідних постачальників нафти в Німеччину. Німеччина визнає лідируючі позиції Казахстану в Центральній Азії, Астана ж розглядає Берлін у якості ключового політичного та економічного партнера в Європі й зацікавлена в розвитку діалогу у всіх сферах і на всіх рівнях. На думку дипломатів, обидві країни на сьогоднішній день досягли високого рівня довіри, відкритості, взаєморозуміння й дотримуються схожих позицій і оцінок з актуальних питань міжнародного порядку денного, наприклад, щодо нерозповсюдження ядерної зброї та ситуації в Афганістані. Казахстан підтримує прагнення німецької сторони стати постійним членом Ради Безпеки ООН.

У 2007 р. йшлося про вивід двосторонніх відносин з Угорщиною на рівень стратегічного партнерства. Італія, Франція, Німеч-

чина, Іспанія трактується як провідні країни Європи і ключові партнери Казахстану в Європі. Перші три країни – серед основних партнерів Казахстану в інвестиційній сфері, не кажучи вже про інші значущі показники економічної співпраці. Реалізація договорів про стратегічне партнерство з ними, за словами казахстанської сторони, приносить конкретні результати, особливо у сфері економіки. Дещо відмінний випадок стратегічного партнерства з Іспанією: так, казахстанські дипломати визнають, що на тлі політичних відносин, які дуже динамічно розвиваються, більш помірними є успіхи в економічній сфері співробітництва. Разом із тим, на їхню думку, Іспанія може по праву вважатися одним із найбільш послідовних і надійних партнерів Казахстану в Європі. Відносини між двома країнами розвиваються в атмосфері повного розуміння та довіри. Так, Іспанія була одним із найактивніших прихильників заявки Казахстану на головування в ОБСЄ, а кандидатура Казахстану одержала одностороннє схвалення країн-членів Організації на засіданні РМЗС ОБСЄ в Мадриді у листопаді 2007 р. при іспанському головуванні. У 2010 р. Астана вважала, що динамічність і характер привілейованого партнерства між двома країнами дозволяють розраховувати на максимальне розуміння з боку Іспанії головних ініціатив Казахстану в рамках ОБСЄ і просування переговорного процесу з Євросоюзом у період іспанського головування [Булегенов 2010, 73]. Позиції двох країн щодо найважливіших проблем міжнародної політики досить близькі.

Зацікавленість у співпраці з Угорщиною пояснюється відсутністю у політичному плані між обома країнами неурегульованих проблем і просуванням Угорщиною національних інтересів Казахстану в європейських структурах (підтримка вступу РК у СОТ і Головування в ОБСЄ). Наголошується, що Угорщина є провідною країною в регіоні Центральної та Східної Європи, що успішно пододала свій перехідний період і стала впливовим гравцем у ЄС [Ибраев 2008, 62].

Окремої уваги заслуговує казахстансько-турецьке стратегічне партнерство, яке, як видно, розглядається казахстанською стороною в ракурсі європейського вектору, оскільки у геополітичній грі Туреччина сприймається як гравець на боці Заходу. Для Казахстану важливо те, що Туреччина має тісні зв'язки із Заходом,

є членом НАТО й асоційованим партнером ЄС. Підкреслюється, що Туреччина і Казахстан націлені на збереження або розвиток у них демократичної та секуляристської республіканської моделі, а свої цивілізаційні та зовнішньополітичні орієнтири вони пов'язують із Заходом [Лаумулин 2009, 219]. Договір про стратегічне партнерство між Казахстаном і Туреччиною підписаний 22 жовтня 2009 р. (набув чинності 09.10.2011) у ході офіційного візиту Н. Назарбаєва до Туреччини. Під час переговорів Президента РК і Президента Турецької Республіки А. Гюля у травні 2010 р. обидві сторони підкреслили, що перспективними сферами співробітництва є енергетика, транспортування енергоресурсів, сільське господарство, будівництво, охорона здоров'я, туризм і спорт, а в основі казахстансько-турецьких відносин лежить спільність історичного коріння і культурних цінностей обох народів [Внешнеполитическая деятельность Президента... 2011, 199–200]. Туреччина позиціонується як провідний економічний партнер Казахстану, а Казахстан – як найважливіший торгово-економічний партнер Туреччини в центральноміазіатському регіоні. Політичний контент казахстансько-турецької взаємодії відрізняється стабільністю, передбачуваністю і взаємною підтримкою міжнародних ініціатив.

Східний вектор

“У той же час, поряд із необхідністю подальшого зміцнення європейського вектора зовнішньої політики РК, слід мати на увазі, що світовий центр економічного розвитку поступово переміщається в Азію. Завдяки високим темпам індустріалізації, продовжує поліпшуватися структура експорту азійських країн, яка переважно складається із продукції обробної промисловості, зі зростаючою питомою вагою високотехнологічних товарів. Азія є лідером по впровадженню і використанню екологічно чистих джерел енергії. На цій хвилі стрімко просунулися вперед Китай, Японія, Південна Корея, Сінгапур, Малайзія, Індія та Індонезія. У цьому зв'язку необхідно збалансувати нашу зовнішню політику в дусі євразійської інтеграції, спрямованої на залучення інвестицій, технологій і знань не лише із Заходу, але й із провідних азійських держав з одночасним розширенням нашої торгово-економічної та інвестиційної присутності в Азії”, – зазначив у

своєму виступі навесні 2011 р. міністр закордонних справ РК Є. Казиханов [Выступление Министра иностранных дел... 2011, 42]. Отже, на думку казахстанських експертів, сьогодні “полюс сили” переходить із Заходу на Схід.

У 1995 році Китай як держава, що володіє ядерною зброєю, надав Казахстану гарантії безпеки. Вже на час візиту Н. Назарбаєва до КНР наприкінці листопада 1999 р. Казахстаном був підготовлений проект “Спільної декларації про стратегічну взаємодію та партнерство у XXI столітті”. Проте тоді Пекін не був готовий обговорювати ймовірність установаження з Астанною стратегічного партнерства [Сыроежкин 2010, 76]. У грудні 2002 р. обидві держави уклали договір про добросусідство, дружбу та співробітництво. У липні 2005 р. ними була підписана спільна декларація про встановлення і розвиток стратегічного партнерства. З часом Китай став найбільшим торговельним партнером Казахстану, а Казахстан – другим за обсягом торговельним партнером Китаю серед країн СНД. Казахстан багатий нафтовими та газовими ресурсами, а Китай є одним із найбільших споживачів світового енергетичного ринку. У останні роки співробітництво обох країн у сфері енергетики набуло бурхливого розвитку. У червні 2011 року в ході візиту Голови КНР Ху Цзіньтао в РК, глави двох держав оголосили про розвиток всебічного стратегічного партнерства між Китаєм і Казахстаном, а також висунули шість пропозицій, а саме: стати партнерами у політичному співробітництві, що щиро довіряють один одному; партнерами в торгово-економічному співробітництві, що користуються взаємною вигодою та виграшами; партнерами у гуманітарному співробітництві, які б взаємно вчилися одне в одного і переймали досвід; партнерами в науково-технічному співробітництві, що спільно займаються інноваціями; партнерами в співробітництві з безпеки, які згуртовані і взаємно допомагають одне одному; партнерами в міжнародному співробітництві, підтримуючи одне одного. За підсумками переговорів двох лідерів була підписана спільна декларація РК і КНР про розвиток всебічного стратегічного партнерства.

На початку 2012 р. колишній Надзвичайний і Повноважний Посол РК у КНР І. Адирбеков під час інтерв'ю сказав: “Астана й Пекін мають схожі бачення і підходи до вирішення актуальних

проблем світової та регіональної політики... Ми ясно усвідомлюємо: наш східний сусід – це не просто ключовий гравець на світовому ринку, що визначає основні тенденції глобального економічного розвитку, але й супердержава, яка формується, позиції якої будуть багато в чому визначати загальний клімат міжнародних відносин. Тому актуальність зміцнення дружби і рівноправного стратегічного партнерства зростає з кожним днем” [Икрам Адырбеков... 2012]. У основі стратегічного партнерства між РК і КНР лежить співробітництво в енергетичному секторі. Враховуючи зростаючі потреби Китаю у вуглеводнях і політику Казахстану з диверсифікованості шляхів транспортування, Астана зацікавлена в розвитку енергетичного співробітництва з Пекіном. Зокрема, КНР потенційно є великим ринком збуту для казахстанського урану. Товарообіг між двома державами 2011 р. практично дорівнював товарообігу між РК і РФ. Поряд із цим підсилюється взаємодія у фінансовій сфері, зокрема, в секторі фінансування великих проектів, страхового експортного кредитування та обміну інформацією, залучення комерційних банків у процес розвитку фінансового ринку в обох країнах, включаючи відкриття філій і дочірніх банків [Икрам Адырбеков... 2012]. Вражаючими темпами йде реалізація таких інфраструктурних проектів, як нафто- і газопроводи, автошлях “Західний Китай – Західна Європа”, “Міжнародний центр прикордонного співробітництва Хоргос”, автомобільний і залізничний переходи Достик-Алашанькоу та Алтинколь-Хоргос. Обидві країни декларують наміри нарощувати масштаби двосторонньої торгівлі, просунути реалізацію нових великих спільних проектів стратегічного значення й активізувати регіональні контакти. Казахстан готовий надалі підсилювати взаємодію з Китаєм у торгово-економічній, енергетичній, високотехнологічній галузях, разом із цим активізувати координацію зусиль у рамках ШОС та інших міжнародних багатобічних механізмів. Між Казахстаном і Китаєм немає невирішених політичних проблем. На сьогодні РК і КНР надають рішучу підтримку один одному у найважливіших питаннях, що зачіпають ключові інтереси іншої сторони. У своєму виступі навесні 2011 р. міністр закордонних справ РК Є. Казиханов зазначив: “Відносини з Китаєм вийшли на рівень стратегічного партнерства практично у всіх сферах. Наше завдання – максимально вигідно використовувати

в інтересах Казахстану зростання глобального впливу Китаю, розширювати і поглиблювати двостороннє взаємовигідне торгово-економічне співробітництво із цією країною” [Выступление Министра... 2011, 22].

Поглиблення стратегічного партнерства з Японією є одним із пріоритетів зовнішньої політики Казахстану, який розглядає цю країну як одного із ключових партнерів в Азії. Японія натомість розглядає Казахстан у якості важливого партнера в Центрально-азіатському регіоні. Підписана під час візиту Н. Назарбаєва до Японії (06.12.1999) Спільна заява про дружбу, партнерство і співробітництво позиціонується Астаною як документ про стратегічне партнерство Казахстану і Японії у XXI столітті. Основою конструктивного співробітництва на міжнародній арені є збіг позицій Астани і Токіо у вирішенні актуальних міжнародних проблем, насамперед, у сфері ядерного нерозповсюдження. Що ж до розвитку економічного співробітництва, то вважається, що саме енергетичне партнерство є основою для відповідної взаємодії між двома країнами з окремо виділеною, важливою роллю ядерної енергетики.

Південна Корея також посідає одне із провідних місць у системі зовнішньоекономічних пріоритетів Казахстану, будучи великим інвестором, стабільним торговельним партнером і країною, що обіймає одну з лідируючих позицій у своєму регіоні. Під час візиту Лі Мен Бака до Астани 13 травня 2009 року Н. Назарбаєв проголосив: “За підсумками переговорів нами прийнята Спільна заява, у якій виражається готовність Казахстану та Південної Кореї розбудовувати відносини стратегічного партнерства. Ми маємо намір розширювати сферу нашої взаємодії, надаючи особливого значення співробітництву у сфері високих та інформаційних технологій, сільського господарства, культури та освіти, а також в інших перспективних галузях із залученням у Казахстан південнокорейських інвестицій і технологій” [Президент Н.А. Назарбаєв... 2012, 326]. Шість зустрічей на вищому рівні за неповних чотири роки свідчать про те, що для обох країн стратегічне партнерство із площини намірів переходить у реальність відносин. Казахстан і Республіку Корея об’єднують спільні підходи з усіх ключових міжнародних політичних питань глобального, регіонального і двостороннього рівня; прагнення збе-

регти безпеку і стабільність у своєму регіоні й у цілому у світі; економіки, що доповнюють і не конкурують одна з одною; загальні культурні і гуманітарні цінності, що мають коріння в стародавності, і наявність етнічних корейців, які виконують роль живого сполучного мосту [Ким 2012, 95–96].

Південний вектор

У зрізі двосторонніх контактів на південному напрямку виділяється Індія. 23–26 січня 2009 р. Президент РК Н. Назарбаєв відвідав із державним візитом Нью-Делі в якості Почесного гостя на святкуванні Дня Республіки Індія. Основним підсумком візиту стало прийняття Спільної декларації про стратегічне партнерство між Казахстаном і Індією. Усвідомлюючи наявність широкого спектра для взаємодії, включаючи ключові сфери енергетики і забезпечення продовольчої безпеки, сторони погодились встановити і розбудувувати стратегічне партнерство, засноване на принципах суверенітету і рівності. Стратегічне партнерство передбачає розвиток масштабного співробітництва у всіх сферах, включаючи політичну, економічну, науково-технічну, військово-технічну, механізм протидії тероризму, освіту і розвиток людських ресурсів. 30 березня 2011 року, напередодні візиту прем'єр-міністра Індії М. Сінгха, Н. Назарбаєв у одному зі своїх виступів сказав: “Індія є ключовим партнером Казахстану в Азії, тому ми зацікавлені в розвитку стратегічного співробітництва між нашими державами у відповідності до прийнятої у 2009 році Спільної декларації про стратегічне партнерство. Казахстан та Індія сьогодні активно взаємодіють на міжнародній арені, у тому числі з питань дотримання стабільності та безпеки в регіоні й Азії в цілому” [Внешнеполитическая деятельность Президента... 2012, 593]. 15–16 квітня 2011 р. відбувся офіційний візит М. Сінгха в Астану, у ході якого був підписаний, зокрема, План дій з розвитку стратегічного партнерства (“Дорожня карта”) між Індією та Казахстаном на 2011–2014 рр., а саме: сім угод у різних сферах, таких, як енергетика, кібернетична безпека, дослідження космічного простору, освіта, високотехнологічний розвиток та інші напрямки, Угода про співробітництво у сфері мирного використання атомної енергії, пакет документів щодо спільного освоєння нафтового блоку “Сатпаєв”, а також міжвідомчі угоди про співробітництво у галузях сільського

господарства, охорони здоров'я, інформаційних технологій. До 2014 року Казахстан поставить в Індію понад 2 тисячі тонн урану. Крім цього, дотримуючись вивіреного курсу на диверсифікованість торгівлі енергоресурсами, Казахстан передав 25-процентну частку проекту "Сатпаев" Індії, яка ще з 1995 року намагалася вийти на казахстанський нафтовий ринок. Ефект від цієї угоди, що сповістила про прихід на нафтогазовий ринок країни ще одного великого іноземного інвестора, буде, на думку казахстанської сторони, неодмінно позитивним [Т. Калиев... 2011].

Отже, Індія продемонструвала готовність підвищити свою стратегічну присутність у Центральній Азії, конкуруючи з Росією, США, ЄС і своїм давнім конкурентом і партнером – Китаєм. Казахстан, у свою чергу, вжив серйозних заходів для зміцнення своїх стратегічних відносин з Індією, яка, поряд із Росією, США, ЄС і Китаєм, може стати п'ятим основним напрямком у багатовекторній зовнішній політиці Казахстану. Спроби Індії закріпитися в енергетичному секторі Центральної Азії мають для неї стратегічний характер і розраховані на середньо- і довгострокову перспективу. Складність представляє відсутність ресурсів для відстоювання енергетичних і торгово-економічних інтересів, а саме – нерозвиненість системи комунікацій.

На думку казахстанських експертів, сучасна Індія входить до числа країн світу, що найбільш динамічно розвиваються, будучи водночас одним із головних глобальних центрів впливу. Відносини між народами обох країн мають прадавні традиції і сягають корінням у часи Великого Шовкового шляху. Вважається, що підписання у 2009 р. Декларації про стратегічне партнерство стало органічним продовженням історичних традицій таких взаємин [Дипломатическим отношениям Индии... 2012]. Обидві країни дотримуються єдиних поглядів на глобальні та регіональні процеси, співпрацюють у важливих сферах багатобічної дипломатії. Казахстан підтримує прагнення Індії до постійного членства в Раді безпеки ООН. Індія у свою чергу підтримувала кандидатуру Казахстану в якості непостійного члена в Раді Безпеки ООН в 2017–2018 роках. Індія є послідовним прихильником Народи із взаємодії і заходів довіри в Азії, яка стала своєрідною візитною карткою Казахстану на світовій політичній арені, й бере активну участь у цьому процесі.

Висновки

Для Казахстану практично неодмінними складовими стратегічного партнерства на всіх напрямках виступають:

- політична взаємодія і обопільна зовнішньополітична підтримка (високий рівень довіри, відкритості, рівності, узгоджена позиція з низки ключових питань міжнародної політики, наприклад, щодо нерозповсюдження ядерної зброї та ситуації в Афганістані, просування національних інтересів Казахстану у світових структурах, визнання лідируючих позицій РК у Центральній Азії);
- економічна співпраця (насамперед, партнерство в інвестиційній сфері, значний зовнішньоторговельний обіг);
- співпраця в енергетичній сфері (зокрема, транспортування енергоресурсів);
- безпековий фактор.

Вочевидь, до укладання стратегічного партнерства казахстанська еліта ставиться уважно та дуже прагматично, надаючи факту таких відносин великої ваги. Водночас для казахстанської сторони стратегічне партнерство не означає повної тотожності інтересів як в економічній, так і в політичній сферах. Так, Астана не вважає доцільним відмовлятися від співпраці з кимось із своїх численних партнерів на побажання третьої сторони, нехай навіть ця сторона – один із ключових стратегічних партнерів. Тому з перерахованих напрямів важко виокремити більш пріоритетний – кожен по-своєму вкладається у площину багатовекторної прагматичної зовнішньої політики РК. Привертає увагу, що найбільш послідовно визначення стратегічного партнерства казахстанською дипломатією застосовується для характеристики казахстансько-американських стосунків і в останні роки – для відносин Казахстану із ЄС, тоді як для відносин із РФ та КНР можуть вживатися інші визначення (наприклад, “союзницькі відносини” з РФ). Стратегічне партнерство не обов’язково має бути скріплене відповідними договорами та деклараціями. Виглядає, що у низці випадків достатньою для розбудови такого партнерства вважається наявність базових договорів про дружбу між обома країнами або відповідної усної декларації.

ЛИТЕРАТУРА

Булегенов Е. Казахстанско-испанские отношения: современное состояние, проблемы и перспективы // **Дипломатия жаршысы**, 2010, № 1 (23).

Внешнеполитическая деятельность Президента Республики Казахстан Н. А. Назарбаева в 2010 году / Под ред. Б. К. Султанова. Алматы, 2011.

Внешнеполитическая деятельность Президента Республики Казахстан Н. А. Назарбаева в 2011 году / Под ред. Б. К. Султанова. Алматы, 2012.

Выступление Министра иностранных дел Республики Казахстан Марата Тажина на II Евразийском энергетическом форуме KazEnergy “Нефтегазовая отрасль и энергетика” (г. Астана, 6–7 сентября 2007 г.): “Энергетическая безопасность – ключевой фактор стабильности международных отношений” // **Дипломатия жаршысы**, 2007, № 3 (13).

Выступление Министра иностранных дел Республики Казахстан Марата Тажина в “Фонд Карнеги за Международный Мир” (Вашингтон, 1 октября 2008 г.): “Казахстан в Глобальном Мире” // **Дипломатия жаршысы**, 2008, № 4 (18).

Выступление Министра иностранных дел Республики Казахстан Ержана Казыханова на выездном заседании Комитета по международным делам, обороне и безопасности Мажилиса Парламента (Астана, 27 мая 2011 г.) // **Дипломатия жаршысы**, 2011, № 3 (30).

Выступление Министра иностранных дел Республики Казахстан Е. Х. Казыханова на совещании с участием руководителей загранучреждений РК (г. Астана, 13 декабря 2011 года) // **Дипломатия жаршысы**, 2011а, № 6 (33).

Дипломатия жаршысы, 2006, № 3 (9).

Дипломатия жаршысы, 2008, № 1 (15).

Дипломатическим отношениям Индии и Казахстана исполнилось 20 лет // **Zakon.kz**. 22.02.2012. – <http://www.zakon.kz/4475185-diplomaticheskim-otnoshenijam-indii-i.html>

Жустен Н. Европейский Союз и Казахстан: стратегические партнеры в новом мире // **Дипломатия жаршысы**, 2010, № 1 (23).

Ибраев Р. Казахстан и Венгрия в условиях глобализации // **Дипломатия жаршысы**, 2008, № 1 (15).

Иватова Л. Казахстан и США: обзор и анализ основных этапов стратегического партнерства двух стран // **Дипломатия жаршысы**, 2006, № 3 (9).

Икрам Адырбеков: Казахстан и Китай отмечают 20-летие установления дипломатических отношений // **Казахстанская правда**. 05.01.2012. – <http://www.kazpravda.kz/c/1325707215>

Интервью Министра иностранных дел Республики Казахстан К. Токаева Агентству КАЗИНФОРМ: У Казахстана нет альтернативы для другой внешней политики // **Дипломатия жаршысы**, 2006, № 1.

Казахстан в ОБСЕ. Ч. I. Астана, 2010.

Қазақстан Республикасы туралы шетел БАҚ-тар материалдарының дайджесі (1 мамыр-10 маусым). Астана, 2011.

Калиева Р. Казахстанский путь вхождения в мировое пространство: эффект европейского вектора // **Дипломатия жаршысы**, 2010, № 1 (23).

Ким Г. Н. **Казахстан – Южная Корея: по пути стратегического партнерства.** В двух книгах. Кн. 1. Этапы партнерства и сотрудничества. Алматы, 2012.

Кушкумбаев С. К. Внешняя политика Казахстана в глобальном мире // **Перспективы партнерства Казахстана и Украины в новых геополитических и геоэкономических условиях:** Материалы “круглого стола” (г. Алматы, 22 октября 2008 г.). Алматы, 2009.

Лаумулин М. Т. **Центральная Азия в зарубежной политологии и мировой геополитике.** Т. V: Центральная Азия в XXI столетии. Алматы, 2009.

Мовкебаева Г. А. Энергетическая дипломатия Европейского Союза в Центральной Азии и Республике Казахстан: приоритеты сотрудничества // **Европейский Союз – Казахстан – Россия: перспективы сотрудничества с Китаем:** Сборник материалов IV Международной научно-практической конференции (г. Алматы, 21 июня 2011 г.). Алматы, 2011.

Парахонський Б., Яворська Г. Стратегічне партнерство України. Аналітична записка // **Національний інститут стратегічних досліджень.** – <http://www.niss.gov.ua/articles/600/>

Сыроежкин К. Л. **Казахстан – Китай: от приграничной торговли к стратегическому партнерству.** В трех книгах. Кн. 1. В начале пути. Алматы, 2010.

Т. Калиев: Политика равновесия. Интеграционный вектор на постсоветском пространстве // **ЦентрАзия.** 30.05.2011. – <http://www.centrasia.ru/newsA.php?st=1306702440>

Шайхутдинов М. Е. Становление новой архитектуры международных отношений и перспективы казахстанско-российского диалога // **Казахстанско-российские отношения: состояние и перспективы.** Материалы международной научной конференции (г. Алматы, 22 сент. 2008 г.). Алматы, 2009.

Эксклюзивное интервью с Чрезвычайным и Полномочным Послом Республики Казахстан в Соединенных Штатах Америки Ерланом Идрисовым // **Дипломатия жаршысы,** 2012, № 2 (35).